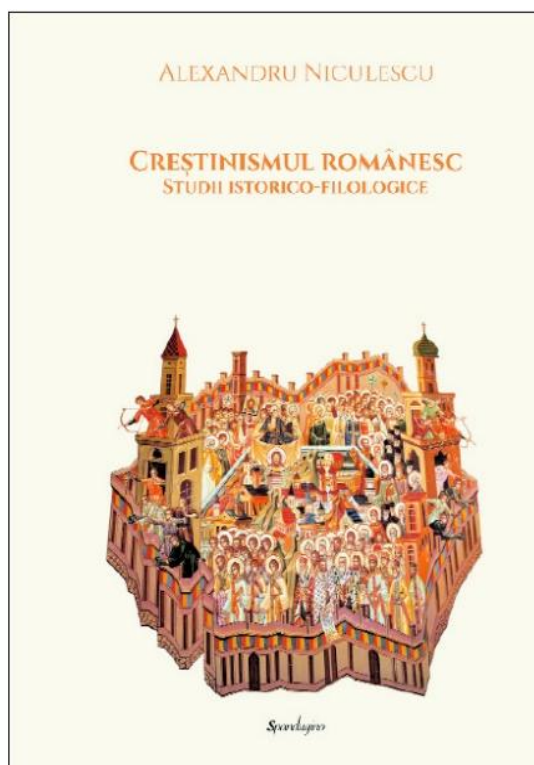

Pagini de lectură

ALEXANDRU NICULESCU, *Creștinismul românesc. Studii istorico-filologice*, București, Editura Spandugino, 2017, 506 p.

Cunoscutul romanist Alexandru Niculescu și-a dedicat cercetările de o viață relevării individualității limbii române printre limbile romanice, cele patru volume (1965, 1978, 1999, 2003) ale operei sale, *Individualitatea limbii române între limbile romanice*, întregindu-se, după propria mărturisire, cu publicarea, în 2017, a cărții *Creștinismul românesc. Studii istorico-filologice*.

Scrisă cu convingerea că „un romanist se găsește în obligația de a înțelege și studia creștinismul” care „a contribuit la apariția limbilor romanice”, cartea lui Alexandru Niculescu acoperă o problemă neabordată în perioada regimului communist, cea a

contextului religios de apariție a limbii române. Consultând o bibliografie extrem de bogată și variată din domeniul istoriei, teologiei, sociologiei, etimologiei, istoriei limbii române, autorul fixează circumstanțele care au dus la formarea limbajului religios, insistând asupra stratificărilor temporale și repartizărilor regionale ale terminologiei creștine: „nu toți termenii creștini din limba română au aceeași vechime. Oricât ar părea de surprinzător, se pare că *Dumnezeu* este mai «nou» și mai «cult, teologic» decât *Dzeu* și decât *Doamne!* În nordul Transilvaniei apare [...] *zo* (din *Dzeu*): *zotecuște, aștezo!* «*Dumnezeu să te țină (sănătos)!*», «*să te ajute Dumnzeu!*» (în restul teritoriului nord românesc, *zău*)” (p.37)

Alcătuیت din studii pe teme înrudite, elaborate de autor în ultimele două decenii și refăcute pentru „a clarifica imaginea românilor în lumea creștină actuală” (p.21), volumul este ordonat în cinci secțiuni: I. Orient și occident creștin; II. Barbarii și creștinismul; III. Abba! Pater noster. Pater He mōn. Otce naš. Tatăl nostru; IV. Maria Theotōkos; V. Addenda.

Partea I, „Orient și Occident creștin”, cuprinde mai multe subcapitole care prezintă, cronologic, evoluția creștinismului „pe

meleagurile românimii nord- și sud-danubiene, extra- și intracarpătice”. Alexandru Niculescu vorbește despre mai multe „valuri” de încreștinare: primul „val” al evanghelizării se produce în antichitate (sec. III-IV), creștinismul fiind în părțile orientale, în Scythia Minor, de origini elenice, în timp ce în sud-vestul ex-Daciei Romane, el pătrunde începând cu sec. IV și este de origine latină, fiind totuși în legătură cu Imperiul Bizantin, „substitutul Romei” pentru comunitățile romanizate ponto-danubiene. Din acea epocă a incipientelor comunități nord-dunărene par a veni puținele cuvinte: *preot, închinare, cruce, botez, Dzeu, înviere* etc., ale unui creștinism cu „ritual sumar”.

Individualitatea romanică românească, în formare în jurul sec. VIII, este supusă unui al doilea „val” de evanghelizare (sec. IX-X până prin sec. XIV-XV), sub influența Bisericii slave: se produce „o adevărată aculturație, continuarea slav(on)ă a evanghelizării romanității românești *in fieri, latium circa romancium*”, dar „dincolo de «zidul slav» sau prin slavizare, bisericile românilor (îndeosebi în Țara Românească) au rămas mai departe în jurisdicția patriarhiei din Constantinopol, «fiind singurul popor de limbă romanică de rit creștin-ortodox»”. Astfel, „O Biserică originar greco-latină, multiseculară, este integrată, din cauze politice și ierarhice, într-o plurietnică slavonie cultural-teologică!”. Valului slav îi datorăm cuvintele pătrunse prin liturghie: *utrenie, vecernie, sfeștanie, prohod, blagoslovire, spovedanie, post* etc., și pe cele ce desemnează ierarhia ecleziastică: *vlădică, popă, stareț* etc., utilizate în comunități al căror creștinism era „primitiv și incult”, „analfabet”: „Putea oare exprima româna *in fieri* concepte precum *a ispăși, a mântui, neprihănit* etc., și termenii din *Pater Noster* și din *Simbolul Credinței*?”

Manifestarea prozelitismului catolic „militant”, deschide drumul, în epoca modernă, provocărilor Reformei și Unirii Bisericii Ortodoxe cu Roma (în Transilvania). Mai multe subcapitole evidențiază influențele pe care ideile Reformei le-au avut asupra mediilor ortodoxe: tipărirea unor cărți de cult în limba română, introducerea prestațiilor liturgice în limba română, „apariția lentă a conștiinței etnice românești”.

Unele teme sunt dezvoltate în studii aparte: *Biserica în nordul Dunării. O perspectivă istorică* - abordează particularitățile pătrunderii creștinismului în provinciile istorice românești, Moldova, Țara Românească, Transilvania; *Ortodoxie și Reformă - sec. XVI-XVII* - studiază „problema reacției ortodoxiei românești slavo-bizantine față de acțiunile Reformei protestante (luterană, calvină) pe teritoriul transilvan și moldo-valah”; *Diaconul Coresi - între Reformă și pravoslavnicie* (însoțit de câteva Reflecții post-scriptice) - analizează limba (sintaxa) din prefețele tipăriturilor coresiene (traduceri românești) pentru a oferi o soluție problemei paternității acestor intervenții inițiale și finale: „O singură soluție se impune: *prin Coresi, în textele*

românești vorbeau și scriau comanditarii protestanți!"; *De unione duarum ecclesiarum Transilvaniae. Biserica etnică a românilor* – reexaminează problemele Bisericii Unite cu Roma, ajungându-se la concluzia că „această eroică Biserică Unită cu Roma a constituit, în Transilvania, o afirmare națională a etniei românilor. De aceea noi o considerăm o Biserică etnică, o apărătoare a drepturilor lor, în luptele românilor creștini pentru recunoașterea națională.”

Partea II. *Barbarii și creștinismul*, în două subcapitole, cercetează chestiunea insuficient studiată a contribuției barbarilor la formarea Europei creștine, în general, și, în particular, la dezvoltarea creștinismului românesc: „În numele unui creștinism victorios, goții germanici și romanici au creat Europa. Pentru noi românii, acest eveniment are o însemnătate deosebită. *Gothia* barbarilor creștini se afla pe teritoriul nord-dunărean, în care, alături de ei, se găseau și comunități romanizate autohtone. Avem deci dreptul să-i considerăm pe goți «barbarii» noștri.”

Partea III. *Abba! Pater noster. Pater He mōn. Otce naš. Tatăl nostru*, rugăciunea „trecută în traducere în toate limbile pământului, în zonele creștine, poartă numele teologic: *Oratio Dominicalis*, *Rugăciunea Împărătească* sau, pur și simplu, *Rugăciunea lui Iisus*. Această rugăciune, pe care, după cum se afirmă numai în *Evanghelia după Luca*, apostolii i-ar fi solicitat-o lui Iisus [...], ar fi trebuit să aibă o structură stabilă, dintru început fixă. Nu a fost deloc așa!”. Alexandru Niculescu urmărește modificările aduse de traducerea ei în diverse limbi vechi și moderne, și, în final, comentează traducerile românești, arătând că „în ciuda unor diferențe lexicale, au un trunchi sintactic și lexical comun”, fapt ce constituie un solid argument al unității bisericești a românilor, indiferent de influențele exterioare exercitate asupra Bisericii Ortodoxe din provinciile românești istorice: „ortodoxia a fost un *liant puternic* între Țara Românească, Moldova și Transilvania. Ceea ce însemna că ortodoxia românească era unitară.”

Partea IV. *Maria Theotókos*. Alexandru Niculescu examinează, în două studii, cum se reflectă în credința creștină românească „existența evanghelică a Sfintei Maria, Fecioară născătoare de Dumnezeu și Mamă «preacurată»” și consecințele conceptual-lingvistice ale acestor atribute ce au avut o lungă istorie în creștinism. Urmărind cultul Mariei la catolici și la ortodocși, cercetătorul ajunge la concluzia că termenii cu care este invocată depind de *mentalitatea* celor ce o invocă. „Fecioara (*Virgo*) este o imagine profund umană, înrădăcinată în credința fiecărui evlavios creștin, care își are propriile determinări sociale, culturale și existențiale. Maria, pentru ortodocși, [...] este *Maică preacurată, ocrotitoare și mângâietoare* a celor pe care îi apasă greutatea vieții, *miluitoare* [...], cu puteri tămăduitoare. *Preasfânta Fecioară, Măicuța Domnului* este și *împărăteasă, stăpână* a tuturor, a lumii întregi: de aceea nici un pronume posesiv (*a mea, a noastră*) nu

îndrăznește a ajunge până la Ea. Ortodocșii nu-i «coboară» supremația divină: Ea nu poate fi «a mea» sau «a noastră». Sfințenia ei este deasupra umanității. Pentru credincioșii catolici, Maria este mai mult decât ceea ce permit Scripturile să fie considerată de creștini: *Sanctissima Mater Domini, Veneranda et Prædicanda, Sancta Virgo Virginis* sunt, în latină, sintagmele dogmei. Ea este „a Apostolilor/ a Patriarhilor/ a Martirilor/ a îngerilor. Dar și (Doamna) mea/ a noastră! Asemenea atribute îngăduie și o apropiere umană, personalizată de sacralitatea Fecioarei.”

Addenda, cuprinde trei studii lingvistice dedicate terminologiei vieții spirituale. Primul discută *etimologia* cuvântului **suflet** care conduce la concluzia că „viața spirituală românească post-Dacia Romană s-a creat prin interferențe cultural-creștine”, ducând la „un creștinism «plural, greco-latino-slav»”. „Această structură multiplă a situat romanitatea românească la confluența unor mari arii ale lumii creștine”.

Al doilea studiu abordează *originea termenului de Dumnezeu*: „Româna de astăzi – spre deosebire de alte limbi romanice – dispune de mai multe posibilități de a-l invoca și a-l denumi pe Cel-de-Sus: *Dzeu, Domn (Doamne!), Dumned(z)eu* -, fiecare caracterizată de o epocă (de cultură teologică), de o utilizare flexională, de o conotație semantică și de o distribuție teritorială diferite. [...] O singură caracteristică le este comună: toate sunt de origine latină și se regăsesc în alte limbi romanice, transmise direct, oral, sau indirect, pe calea culturii teologice.”

Ultimul studiu, *Religie și lingvistică (Cuvânt de încheiere)* este concluzia întregii cărți: „Creștinismul a avut un important impact în istoria latino-romanității. Trebuie să luăm act că limbile romanice sunt o consecință directă a acestui eveniment major în tranziția de la Antichitate la Evul Mediu din sec. II-III până în sec. VII-VIII – și chiar mai departe în timp.” Tot cu caracter de concluzie, Alexandru Niculescu evidențiază „o caracteristică principală a creștinismului nord-dunărean: multiculturalismul”, dar și capacitatea românilor ortodocși de a păstra „în slujbele bisericești, în cărțile sacre, în «tâlcuiri», un stil arhaizant (cuvinte greco-slavone, chiar, dialectal, cuvinte vechi latinești, pentru concepte creștine importante), care să dovedească o continuitate a tradiției ecleziastice.”

Ceea ce impresionează în mod deosebit în această carte, dincolo de erudiția autorului, de complexitatea covârșitoare a problemelor abordate, de generozitatea formulării unor sugestii pentru posibile noi căi de cercetare, este capacitatea cercetătorului de a implica afectiv cititorul, prin permanenta formulare de „întrebări deschise” și prin necenzuratele mărturii ale propriei implicări sufletești, în urmărirea constituirii spiritualității creștine. „Ajungem astfel, la o constatare fundamentală. Religia creștină are nevoie de cuvinte. *Ipso facto*: de Cuvântul (*Verbum*)

cristic Sfânt. Dar Cuvântul Sfânt exprimă / acoperă o Taină: Misterul Credinței (Euharistia). *A crede* înseamnă a înțelege întrepătrunderea (legătura prin Religie) a Cuvântului cu puterea Credinței în Iisus. În acești termeni am examinat și noi – cât și cum am putut - [...] creștinismul românesc.”

Apreciată pentru arta de a pune în circulație, în manieră captivantă, inedite idei privitoare la evoluția limbii în context religios, cartea i-a adus autorului ei Premiul Special: *ex aequo* pentru anul 2017, din partea Uniunii Scriitorilor din România.

Conf.univ.dr. Doina Marta BEJAN
Universitatea „Dunărea de Jos” din Galați